

Kristýna SOLOMON, *Tristan-Romane: Zur spätmittelalterlichen Rezeption von Gottfrieds Tristan in den böhmischen Ländern*, Kümmerle Verlag, Göppingen 2016 (= Göppinger Arbeiten zur Germanistik 782)

260 s., ISBN 978-3-86758-037-3

Tristanovská látka zanechala v tuzemském středověku dvojí stopu: německý text Heinricha von Freiberg, jenž na sklonku přemyslovské epochy dokončil dílo Gottfrieda von Strassburg, a staročeského *Tristrama* z doby Václava IV., důmyslnou kombinaci děl Gottfrieda, Heinricha a Eilharta von Oberge. Německojazyčná studie olomoucké germanistky Kristýny Solomon, která v titulu slibuje přiblížit bohemikální recepci Gottfriedova *Tristana*, se zabývá oběma texty. Příležitost ukotvit mimořádně zajímavý český text v německém literárněhistorickém diskurzu a zároveň na materiál aplikovat současné metodologické a teoretické podněty autorka bohužel příliš nevyužila.

V prvních dvou třetinách knihy Solomon porovnává prology a zpracování paralelních epizod v tristanovských pokračováních Ulricha von Türheim a Heinricha von Freiberg, tradičně nazývaných Gottfriedovými „epigony“. Zaměřením na posuny v koncepci a zpracování lásky (*Minne*) se drží germanistické tradice, již příležitostně reflektuje příklonem k některému z protikladných badatelských názorů. Ve výkladu i v závěrech opakuje a shrnuje analytické vývody starších badatelů: Ulrich von Türheim podle autorky s jistými výhradami vzhlíží k etalonu Gottfriedovy exaltované vize, kterou lze považovat za vrchol Minnesangu, kdežto Heinrich von Freiberg ji opouští a text stylizuje spíše jako hrdinský artušovský román. Poslední třetina knihy, věnovaná staročeskému *Tristramovi*, je silně poplatná stěžejní, půlstoletí staré kritické edici, v níž bohemista Ulrich Bamborschke navázal na starší germanobohemistickou tradici a podrobil text minuciózní srovnávací analýze ve vztahu k jeho středohornoněmeckým předlohám. Po krátkém uvedení do dějin bádání a přehledu dochování rukopisů autorka v podstatě převypravuje části děje, přičemž průběžně upozorňuje na odlišnosti od předloh, nakonec téměř výhradně dle Bamborschkeho shrnuje obecné „tendence“ v českém textu.

V oblasti teorie se Solomon obsluhuje koncepty inter-, para-, hyper- či architekturnality a „událostnosti“ (*Ereignishaftigkeit*). Tak jako v rozborech, i v teorii zůstává studie pouze receptivní, zároveň ponechává přejímané koncepty a analytickou či výkladovou část od sebe odloučené. Představení naratologického konceptu událostnosti (s. 78–80) slouží k tomu, aby autorka obhájila skutečnost, že k porovnání vybírá pouze exponované epizody spojené s láskou, ale konceptuálně výklad nikam neposouvá. Při výkladu konceptů jsou v citované literatuře navíc nadpočetně zastoupeny studijní příručky, všeobecné přehledy a úvody do mediévistiky, germanistiky a literární vědy, z nichž zpravidla nelze k intenzivnímu, metodickému

zapojení teorie dojít. Místy je teoretické zázemí přímo zmatečné: ačkoli se například celá jedna podkapitola první části věnuje prologům (s. 29–46), ve druhé části má funkci a význam prologů ve středověké literatuře osvětlit odkaz na jedinou stránku v základní učebnici germanistické medievistiky (s. 166).

Čtenáře snadno zmatou obousměrné nespojitosti mezi citacemi a seznamem literatury. Je jich tolik, že se jejich typologii pokusím souhrnně ilustrovat na příkladu Zdeňky Tiché, autorky, s níž je špatně zacházeno opakovaně. V sekci představující stav bádání o staročeské verzi příběhu je uvedeno a stručně komentováno její vydání *Tristrama*, dokonce je z něj citována ediční poznámka i úvod (s. 154 a 158), v bibliografii však chybí. Později jsou využity dva její články o bezrozměrném verši (s. 162–163), které v bibliografii neschází. Tak jako v celém textu jsou ovšem i zde bibliografické údaje – příjmení autora, někdy název studie, občas rok vydání – uváděny zcela nahodile a nejednotně v rámci výkladu, zatímco odkaz pod čarou, pokud je k mání, stojí ve sporém formátu „TICHÁ, S. 208“. Podobně jako takřka u všech autorek a autorů zastoupených vícero položkami tedy místy nelze identifikovat, o který titul právě jde, dokud nesrovnáme čísla stránek s rozsahy článků uvedenými v bibliografii. V případě odkazu „dazu TICHÁ S. 31 ff.“ pak pomineme malé písmeno na začátku a chybějící čárku, kosmetické nedostatky, jakých je svazek plný; autorkou obecně nadužívané „ff.“ se ovšem krajně nehodí při citaci článku o rozsahu šesti stran začínajícího na straně 31. Oba přípravné články Zdeňky Tiché z let 1964 a 1967 týkající se jednotlivých aspektů bezrozměrného verše by přitom snadno a lépe nahradila samostatně vydaná souborná studie k problematice z roku 1969.¹ Poslední odkaz k Tiché, „Dazu auch TICHÁ, S. 63 ff.“ (s. 181), lze už však rozklíčovat jen archeologickým průzkumem. S přihlédnutím k citované straně nemůže jít o dva dříve uvedené články. Zmíněná souborná studie – připustíme-li, že by ji autorka využila, ale opomněla ji v bibliografii – se k příslušné tematice, záchraně psa před smrtí, nevyjadřuje. Ani jinde se Tichá, pokud vím, tématu nevěnuje. Naopak v edici, kterou Tichá pořídila, na příslušné straně začíná část příběhu, v níž pes figuruje. Editorka přitom na straně 63 nic „k tomu“ nedodává. Solomon tedy tímto způsobem odkazuje přímo k prameni, ale používá zcela bezdůvodně jiné vydání než obvykle, a to takové, které neuvedla do bibliografie a jež sama zcela správně okomentovala jako k vědecké práci nevhodné.

Zmíněné bibliografické rozpory a nedostatky představují nikoli ojedinělá selhání, nýbrž nesystematičnost. V počátečních kapitolách se přitom Solomon snaží nedostatečnost zvolené citační praxe v případě vícenásobně citovaných autorů napravovat, porůznu totiž doplňuje ke jménu autora také (občas chybně) zkrácený titul, zcela výjimečně pak v případě jednoho autora i vrocení. Obecně se však čtenář musí spolehnout na potupnou metodu srovnávání čísla stránky s uvedenými rozsahy citovaných textů. V seznamu literatury přebývá množství titulů, které se v textu vůbec neobjeví, naopak některé sborníky jsou uvedeny dvakrát, jednou jako monografie, podruhé v podobě jednotlivých článků. Rozebírat podrobně všechny

1) Zdeňka TICHÁ, *Staročeské básně 14. a 15. století složené bezrozměrným veršem*, Praha 1969 (= Rozpravy ČSAV, Řada společenských věd 79, seš. 14).

problémy poznámkového aparátu nemá smysl, proto jen poukážu na ty chyby, jež by čtenář nemusel rozklíčovat na první či druhý pohled, avšak mohly by mu způsobit nepříjemnosti. Rukopisným dochováním staročeského *Tristrama* se zabýval René Wetzel (v bibliografii), nikoli Wezel (ve stati a v rejstříku), což je nutné vyjasnit zejména proto, aby nedošlo k záměně s dalšími citovanými autory (Horst Wenzel, Franziska Wessel). Olga Trokhimenko (bibliografie) je ve skutečnosti Olga Trokhimenko (stať a rejstřík). Rainer Gruenter je v bibliografii zastoupen třemi studii, citována je ovšem pouze druhá z nich. Alfred Thomas je uveden v bibliografii a opakovaně citován, chybí však v rejstříku. Jan Lehár nemá místo v seznamu literatury ani v rejstříku, jeho studie *Drahé Izaldy napítie* ovšem je uvedena, bibliograficky neúplně a s překlepy, v poznámce pod čarou (s. 161).

Zvláštní obtíže působí nepřehledná úprava textu a citace pramenů. Například *Tristrant* Eilharta von Oberge je většinou citován podle Bamborschkeho zrcadlové edice staročeského *Tristrama*, ovšem v některých případech, bez vysvětlení proč, podle samostatného vydání. Na začátku schází tabulka, ve které by jednotlivým citovaným edicím a editovaným rukopisům byla přiřazena soustavná sigla. Takto si je autorka určuje *ad hoc* jen tam, kde to považuje za nutné, jinde cituje pouze čísla veršů. Text je rozdělen do patnácti číslovaných a zcela nesouměrných „kapitol“, mezi které se řadí jak oddíl o českém *Tristramovi* čítající 84 stran, tak čtyřstránkové anglické shrnutí nebo rejstřík. Bodové členění textu je až pětiúrovňové, ačkoli obsah udává pouze dvě nejvyšší úrovně. Tím zůstávají některé pododdíly – a s nimi celá témata – naprosto skryté. Práce vyšla v souladu se svým zaměřením v tradiční ediční řadě věnované předně disertacím zpracovávajícím témata ze středověké německé literatury. Řada zjevně nenabízí redakci ani korekturu, pouze tisk a publikaci. O tom svědčí jak bibliografická informace, v níž jsou uvedeni jenom souhrnně redaktori celé řady, tak výsledná podoba textu.

Obecný problém svazku spočívá v opakovaných rozporech mezi deklarovanou tematikou a skutečným obsahem. Vstupní část, „1 Einleitung“, není uvedením do očekávané problematiky, následuje totiž ihned nadpis nižšího řádu, „1.1 Intertextualität“. Až na konci kapitoly předeseílá Solomon předmět zkoumání, ukrytý v závěru sekce „1.1.4 Intertextualität und mittelalterliche Literatur“, tj. vztahy mezi tristanovskými texty vybranými podle jejich souvislosti s českými zeměmi, tedy Ulrichem, Heinrichem a českým *Tristramem* (s. 18). V tomto tvrzení se skrývá vnitřní nesoulad: dílo Ulricha von Türheim nemá k Čechám vztah naprosto žádný. První část knihy neobsahuje nové poznatky o recepci látky v českých zemích, pouze jednu převzatou zmínku o bohemikálním rukopise (s. 27) a stručný převzatý výklad o severočeském vzniku Heinrichova díla (s. 67–68). Až ve shrnutí první části je uveden pravý smysl textu, totiž že „cílem předložené studie bylo analyzovat s ohledem na gottfriedovské pojetí lásky koncepci lásky v epigonských dílech“ (s. 149).² Tento obrat také vysvětluje, proč jsou součástí první části tři „exkurzy“ k textům, jež sice lze spojit s německou tristanovskou tradicí, ale už ne s českými zeměmi (lyrika

2) „Das Ziel der vorliegenden Studie war es, die Minnekonzeption der epigonalen Werke im Hinblick auf die Gottfriedsche Auffassung zu analysieren.“

Heinricha von Veldeke, *Herzmäre* Konrada von Würzburg, anonymní *Tristan als Mönch*), a na první pohled tak působí digresivně.

Jediným rozumným vysvětlením je, že jde o dvě studie, sešité, ale disparátní. Pokud by autorčiným zájmem od začátku byla bohemikální recepcce, jedinými dvěma předměty soustavného zkoumání měly být v první části Heinrichova a v části druhé česká verze. Obě přitom vycházejí, v různé míře, i z Eilhartova zpracování, a tak by zároveň nedávalo smysl sebeomezení na tematiku gottfriedovské recepcce. Smutnou ironií je, že Solomon v přehledu bádání na začátku druhé části sama bez jakékoli další diskuse cituje názor Jany Růžičkové, že v českém *Tristramovi* gottfriedovská poetika nehrála žádnou roli (s. 155). Autorka pak přebírá výklad od Ulricha Bamborschkeho, který správně vycházel nikoli z germanistických premis o zásadním Gottfriedově vlivu, nýbrž ze specifik českého textu a jeho vztahů k předlohám; recepci gottfriedovského pojetí lásky tedy Solomon sleduje jen v okamžiku, kdy převypravuje teze příslušně zaměřeného článku Alfreda Thomase (s. 215–220).

Autorka vyšla z mediivistické germanistiky, takže lze pochopit její zaujetí pro témata výsostně germanistická, jakým je problematika *Minne*, která mohou mít v českém prostředí pouze omezený dosah. Ve stejné ediční řadě ostatně o tři roky dříve publikovala i přepracovanou verzi své disertační práce (obhájené v Olomouci v roce 2005), v níž se tematicce *Minne* věnovala také, tehdy v oblasti lyriky.³ Správnější by tedy bylo, pokud by vydala dvě zřetelně odlišené studie, jednu germanistickou, druhou germanobohemistickou. Její větší zběhllost v literárněvědné germanistice je znát i při pohledu na seznam literatury. Zatímco je v seznamu sekundární literatury vybrané téma tristanovských veršovaných románů pokryto velmi široce a autorka ve stati dokáže přiblížit oborovou diskusi a zastat v ní konkrétní pozici, pokus sumárně podat stav poznání o českém *Tristramovi* a zároveň stručně, synteticky, ale kriticky přiblížit důležité a často nevyřešené badatelské otázky se nevyvedl. Poslední systematický přehled literatury k tématu (mimo příslušné heslo v *Lexikonu české literatury*) je součástí Bamborschkeho edice, předložená monografie tedy mohla v nejlepším případě nabídnout současnému čtenáři kompletní aktualizaci a stát se bibliografickou autoritou ohledně bádání za posledních padesát let.

Práce bohužel na nejnovějším výzkumu šíření tristanovské látky v Čechách staví jen částečně a neshrnuje jej vůbec. Jak autorka sama ukazuje (s. 154–156), badatelský zájem o staročeského *Tristrama* je dlouhodobě vzato spíše jen přerývaný a střídavý, a tento postřeh lze uplatnit i na širší problematiku bohemikální recepcce tristanovské látky. Tím nešťastnější se jeví opomenutí byť drobných výdobytků posledních desetiletí, jakými jsou například filologická edice rukopisu F, jediného bohemikálního rukopisu Gottfriedova (a Heinrichova) *Tristana*,⁴ nebo některý z příspěvků Václava Boka pojednávajících o rozšíření vlastního jména Tristan v českých zemích.⁵

3) Kristýna SOLOMON, *Minne ist ein sô swarez spil, daz ichs niemer tar beginnen: Eine Untersuchung der weiblichen Stimme im Hohen Sang*, Göttingen 2013.

4) *Il Tristano di Goffredo di Strasburgo: edizione integrale del testimone fiorentino* (B. R. 226 Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze), ed. Laura GHERARDINI, Göttingen 2010.

5) Václav BOK, *Zur Rezeption von Eigennamen der mittelhochdeutschen Hofepik in Böhmen und Mähren*, in: *Literatur – Geschichte – Literaturgeschichte. Beiträge zur mediävistischen Literaturwissenschaft*.

Nejde zde jen o úplnost jedné bibliografie, ale i obecnější problém úzkého způsobu tázání. Pokud nezměníme náhled, pokud bude problematika recepce látek nahlížena jen z literárněvědného hlediska a nezapojíme i filologické, jazykovědné či uměleckohistorické přístupy, těžko se v poznání například tristanovské látky v českých zemích dostaneme dál za Bamborschkeho.

MATOUŠ TUREK

Václav ŽŮREK, *Karel IV. Portrét středověkého vládce*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2018 (= Česká historie 36)

265 s., ISBN 978-80-7422-497-3

Našemu velkému, v poslední době tak uctívanému panovníkovi jako by náležely jen knihy monumentálního rozsahu. V mnoha stranách plných odboček a detailního líčení přitom sama osobnost často ustupuje do pozadí se zamlženými rysy. Modelovat postavu může být snadnější na menším prostoru, zvláště když autorovi v první řadě jde o portrét středověkého vládce. Přesto v úvodu neskrývá ani ambici vyložit počínání Karla IV. v kontextu doby, aby kroky jeho vlády vystoupily v odlišném světle. Míni tím po vzoru Marca Blocha porozumění činům zvoleného historického aktéra v dobovém kontextu. To vše zní sympaticky, zvláště když Václav Žůrek v úvodu dále naznačuje snahu kriticky ověřit soudobou tendenci „prezentovat tohoto vladaře z rodu Lucemburků jednoznačně pozitivně a v podstatě neproblematicky“.

Ucelenou představu o Karlově životě a panování má čtenáři podat prvních šest chronologicky koncipovaných kapitol, zatímco druhá polovina knihy nabízí bližší pohled na Karlův panovnický styl a pojetí výkonu moci. Hned první dvě kapitoly o rodovém původu a mládí příštího císaře dokládají autorovu snahu o vylíčení Karlova života na širokém pozadí říšských i evropských dějin. Nic tomuto úsilí nezůstává dlužen ani ve třetí kapitole, v níž navíc poodhrnul závoj Karlovy vlastní prezentace. V letech 1348 a 1349, kdy musel prosadit svůj nárok na říšský trůn, měly jeho bezskrupulózní a cynické prostředky daleko k ideálu panovníka z boží milosti. Patřily k nim zrady nejbližších spojenců, machiavelistický přístup k říšské politice v případě tzv. Lžiwaldemara a pragmatické využití pogromů k vlastnímu obohacení. Tu jen opakuji formulace autora, který však o kus dále přiznává, že ve vyhrocené situaci protižidovských pogromů nebylo v Karlových silách proti nim účinně zasáhnout. Ve výkladu, jenž je věcný a čtivý, nechybějí ani vhodně začleněné detaily, jak je tomu například s básní Heinricha von Mügeln, která se pokusila vysvětlit morovou epidemií nepříznivým postavením planet.

Festschrift für Volker Honemann zum 60. Geburtstag, edd. Nine Miedema – Rudolf Suntrup, Frankfurt am Main – Berlin 2003, s. 113–123.